

T O N D E R K S E N

De
butler
moord

N O O R D B O E K

Inhoud

Inleiding 7

I

In drie stappen verdacht 11

of hoe een samenloop van omstandigheden tot een zaak kan leiden

II

Het bewijs vóór de verhoren 21

of hoe je op onderbuikgevoelens gearresteerd kunt worden

III

Dick van Leeuwerden 27

of hoe dienstbaarheid je de das om kan doen

IV

De dag van 4 november 1983 volgens Dick 37

of hoe een leuke dag akelig kan eindigen

V

De verhoren 49

of hoe de politie in vier dagen haar bewijs bij elkaar harkte

VI

De rechtbank en het hof — de veroordeling 73

of hoe verblind en verbeterd rechters kunnen zijn

VII

De herzieningsaanvragen 119

of hoe de Hoge Raad je tot een wrak kan maken

Epiloog 153

Dankwoord en verantwoording 155

Noten 159

Inleiding

Dick van Leeuwerden (39 jaar) komt in april 1983 als butler bij mevrouw Dorothea van Wylick werken, zeven dagen per week, van 's ochtends negen tot 's avonds acht. Dat is op uitdrukkelijk verzoek van haar internist dr. Stevens.¹ Zijn idee is dat Dick haar alcoholinname in de gaten houdt. Mevrouw Van Wylick (72 jaar) had namelijk net zes weken in het Prinsengrachtziekenhuis in Amsterdam gelegen vanwege alcoholproblemen en daarbij passende valpartijen en botbreuken. Mevrouw Van Wylick zelf ziet in Dick een welkome huisgenoot tegen de eenzaamheid. Ze had enkele maanden eerder haar partner naar een verpleeghuis zien verhuizen en ze kon slecht alleen zijn.² Door Dick krijgt ze weer plezier in het leven. Ze wil er weer met haar auto op uit en neemt opfrisrijlessen. Als dominante dame schakelt ze haar rijinstructeur Henk ook in als klusjesman. En zo ontmoet Henk Dick van Leeuwerden bij mevrouw Van Wylick thuis op de Willem Kestraat, Amsterdam-Zuid. Het klikt en van zijn kant nodigt Henk Dick uit voor de verjaardag van zijn partner Gerda in Vinkeveen. Behalve voor de klusjes komt Henk ook sociaal bij Dick en mevrouw Van Wylick op bezoek. Op de avond van het overlijden van mevrouw Van Wylick zit hij daar whisky te drinken.

De aanwezigheid van Dick bevalt mevrouw Van Wylick heel goed en in augustus begint ze zich zorgen te maken dat hij door een andere welgestelde dame uit Amsterdam-Zuid – Dicks cliëntèle in die

jaren – weggelokt zal worden. Weliswaar verdient Dick een vorstel-
lijk salaris van *f* 5.500, – per maand, maar je weet maar nooit. Haar
zuster, mevrouw M.H. Froelicher, op bezoek vanuit de Verenigde
Staten, raadt een verstandshuwelijk met Dick aan, een huwelijk in
gemeenschap van goederen. Dat zou meteen het andere probleem
van mevrouw Van Wylick oplossen: de door Dick te betalen belas-
ting over de ruime som geld die ze Dick wilde nalaten.

Na enige aarzeling gaat Dick op het voorstel in. Hij houdt het
huwelijk geheim voor zijn partner Johan, met wie hij samen een
huis in Amsterdam-Zuidoost huurt. Ook mevrouw Van Wylick
houdt het huwelijk verborgen voor haar familie, een dochter en een
zoon. De relatie met haar kinderen was suboptimaal. Mevrouw Van
Wylick had de familie verlaten toen de kinderen nog klein waren
en haar andere zus, mevrouw M.A.C. Loomans, had ‘altijd voor de
dochter gezorgd.’³ Haar zuster Froelicher ‘vond de familieverhou-
ding maar zozo. De kinderen waren nou niet bijzonder aardig voor
haar, maar hun moeder deed tegen hen ook niet zo aardig.’⁴

Mevrouw Van Wylick, een gefortuneerde dame met een vermo-
gen van *f* 1.800.000, voorzag, vanwege het huwelijk in gemeenschap
van goederen, van de kant van haar kinderen problemen over de erfe-
nis. Dat had ze goed gezien. Na haar overlijden op 4 november 1983,
zes weken na het huwelijk, zetten de dochter en zoon alles op alles
om de erfenis te bemachtigen. De dochter belt meteen de volgende
ochtend met de arts die het overlijden had vastgesteld, om hem te
vertellen dat ze het allemaal maar zeer verdacht vindt: het leeftijds-
verschil, de gemeenschap van goederen, het overlijden vlak na het
huwelijk.

Ook de politie is door deze trits getroffen. Die heeft alle midde-
len ingezet – inclusief bedrog – om uit de verhoren van Dick, Henk
en Gerda belastend materiaal te vergaren. Bij de rechtbank blijkt dit
materiaal niet genoeg voor een veroordeling voor moord. Dick krijgt
twee jaar vanwege het niet inroepen van medische hulp terwijl op
de avond van 4 november 1983 – de avond dat mevrouw Van Wylick
overleed – medische assistentie ‘dringend geboden’ was. Het hof ver-
oordeelt Dick wel voor moord op mevrouw Van Wylick. Hij krijgt
nu twaalf jaar.

Het bewijsmateriaal is bizar. Het hof neemt in feite medische beslissingen op basis van wat drie leken, Dick, Henk en Gerda, zeggen, beslissingen die ingaan tegen het oordeel van alle medische deskundigen. In zeven herzieningsaanvragen blijkt dit simpele gegeven niet aan de Hoge Raad uit te leggen.

De zaak-Van Leeuwerden is een lijdensweg. Samen met de zaak-Baybasin, politiek gevangene in Nederland, is de zaak-Van Leeuwerden koploper-bedrog. Ook hier tref je onder elke steen die je oplicht, een nieuwe leugen. Net als bij de zaak-Baybasin loopt dit bedrog vanaf politie en OM door tot de rechtbank, het hof en de Hoge Raad. Het is bovendien, net als de zaak-Baybasin, een zaak die je serieus doet twijfelen aan het idee dat Nederland een rechtsstaat is. In de zaak-Baybasin vermoed je op goede gronden dat het ministerie van Justitie ervoor heeft gezorgd dat een vrijspraak onmogelijk werd. In de zaak-Van Leeuwerden hebben we twee onafhankelijke bronnen die expliciet berichten over telefoontjes van het ministerie van justitie naar het OM en naar het hof om de uitslag van het proces te beïnvloeden. Met bedrog bij de politie, inmenging van het ministerie van Justitie, bevooroordeelde dan wel verblinde rechters en raadsheren, en een Hoge Raad die alle argumenten aan zijn laars lapt, is in deze zaak de rechtsstaat ver te zoeken.

I

In drie stappen verdacht

*of hoe een samenloop van omstandigheden
tot een zaak kan leiden*

Wanneer mevrouw Van Wylick op 4 november 1983 's avonds laat door Dick dood in bed wordt aangetroffen, laat hij een arts komen. Die treft Dick samen met rijinstructeur Henk aan met de whiskyglazen nog op tafel. De arts denkt twee onaangedane homo's te zien, van wie eentje recent met de veel oudere, zojuist overleden – en duidelijk welgestelde – dame blijkt te zijn getrouwd. (Ter correctie, Henk is geen homofiel.) De arts vindt het een vreemde zaak en zijn beeld wordt versterkt als hij de volgende ochtend een telefoontje krijgt van de dochter van de overleden vrouw. Die belt om te vertellen dat ze het overlijden van haar moeder (72 jaar) heel verdacht vindt. Ze had zojuist van Dick (39 jaar) gehoord dat haar moeder enkele weken eerder met hem in het huwelijk was getreden, en wel in gemeenschap van goederen. Dat huwelijk had haar moeder, met wie ze een slechte relatie had, voor haar verborgen gehouden. Ze begreep dat het vermogen van haar moeder – tegen de twee miljoen euro – grotendeels naar Dick zou gaan.

Na de arts en de dochter krijgt een dag later ook een oplettende onderzoeker wantrouwen. Hij herinnert zich een soortgelijke zaak. Ook daar draaide het om een oude, gefortuneerde dame, mevrouw S.E. Dribbel (83 jaar), die kort na haar huwelijk met haar jonge chauffeur (30 jaar) kwam te overlijden. Ze zou tegen het advies van haar

dokter naar een heel warm land op vakantie zijn gegaan. Dick was mee als verzorger. En – zo constateerde de politie – ook hier ging het om twee homoseksuelen. In de Dribbel-zaak waren die homo's hun veroordeling ontlopen. Dat zou de politie geen tweede keer overkomen.

Aldus ontvouwt zich de dynamiek van de zaak van Dick van Leeuwen: een wantrouwend arts, een erfenis in gevaar en de Dribbel-zaak.

Enkele weken na Dicks arrestatie gebeurt er iets opmerkelijks. De dochter en de zoon van mevrouw Van Wylick doen Dick via hun notaris Damen een schikking. Dick krijgt f 100.000, hij zou dan wel zijn huwelijk ongeldig moeten laten verklaren en daarmee afzien van de erfenis. Later, in februari 1984 kwam de notaris opnieuw bij hem langs, nu in de Bijlmerbajes. Weer was het voorstel dat Dick zijn huwelijk ongeldig zou laten verklaren. De notaris wees op een voordeel van de schikking. Als hij van de erfenis afzag, zou hij vrij man zijn: het motief voor de moord – het grote geld – zou daarmee komen te vervallen. Het aanbod zou nu f 200.000 geweest zijn.⁵ De familie was er kennelijk nog niet zo zeker van dat Dick zou worden veroordeeld.

Kort na het eerste aanbod zoekt vertrouwensarts dr. Henk-Maarten Laane Dick in de gevangenis op. 'Als huisarts bezocht ik Dick om de week in de gevangenis en daar hoorde ik inderdaad dat Dick bezoek van de notaris had gehad. Ik begreep het eerst nog niet helemaal; een moordaanklacht kan vervallen vanwege een erfenis?'⁶ Ook Dick begrijpt er helemaal niets van. Hij vraagt zich af hoe hij, 'als hij afstand zou doen van het huwelijk met mevrouw Van Wylick, opeens geen moordenaar meer zou zijn.'⁷ Die familie kon toch niet in Dicks schuld geloven! Dick weigert, 'omdat hij onschuldig was'.⁸ Hij meent niets te vrezen te hebben. Na Dicks weigering begint de familie een civiele zaak. Mevrouw Van Wylick was hier al bang voor geweest. Ze verwachtte dat haar 'familieleden, waar mogelijk, zouden trachten de positie van haar echtgenoot aan te tasten, ook wat het betreft het vermogensrechtelijk aspect daarvan.'⁹

De rechtbank veroordeelt Dick tot twee jaar gevangenisstraf voor nalatigheid. Het hof kent geen twijfel en veroordeelt Dick tot twaalf jaar voor moord door vergiftiging met een mengsel van wijn, gin en rum met een heel hoog alcoholpercentage (90%) en voor het niet in-

roepen van medische hulp toen die 'dringend en zonneklaar geboden was'. De civiele zaak is uiteindelijk bij de Hoge Raad afgesloten: erkend wordt dat Dick met mevrouw Van Wylick getrouwd was geweest, maar vanwege zijn wandaad kan hij geen aanspraak op de erfenis maken. Alles gaat naar de kinderen. Dit wordt officiële jurisprudentie.¹⁰

Als Dick in augustus 1993 na ruim zeven jaar – met gratie wegens goed gedrag – uit de gevangenis wordt ontslagen, is hij volledig beroid. Eigen schuld, dikke bult. Of toch niet? Wat zijn de feiten in deze zaak? Laten we teruggaan naar het moment waarop mevrouw Van Wylick dood wordt aangetroffen.

D.J. van der Plas, de arts die in de nacht van 4 op 5 november bij de overleden mevrouw Van Wylick was geroepen, constateert dat mevrouw Van Wylick 'rustig was heengegaan'. 'Er waren geen tekenen van een gewelddadige dood of een doodsstrijd.' De arts heeft bovendien 'in het geheel niet de indruk gekregen dat de vrouw door het nemen van deze medicijnen, die niet echt gevaarlijk zijn, om het leven zou zijn gekomen'. Toch voelt hij zich de volgende ochtend 'niet helemaal goed met de zaak'. Hij geeft niet aan wat hem dwarszat, maar uit zijn latere woorden laat zich afleiden dat hij onrustig is geworden omdat Dick slechts enige weken geleden met de veel oudere dame is getrouwd, en omdat, naar zijn indruk, de twee mannen 'homofiel' waren en 'nogal onaangedaan'.

Zijn zich-niet-helemaal-goed-voelen is door een telefoontje van de dochter van mevrouw Van Wylick aangewakkerd. Die dochter was om acht uur door Dick gebeld met de mededeling dat haar moeder was overleden en ook dat ze met Dick was getrouwd. Over dat huwelijk was de dochter nooit iets verteld. Zij vindt het daarom 'een heel verdachte zaak'. Rond 13,30 uur belt arts Van der Plas de recherche dat 'hij achteraf toch twijfels heeft'.¹¹ Het is wellicht toch geen natuurlijke dood. 's Middags laat de politie het lichaam in beslag nemen. De voorbereidingen voor de begrafenis worden stopgezet. Dick moet dat van de begrafenisonderneming horen.

Om 15,15 uur begint J.J. Ooms, gemeentelijk schouwarts, met de schouw. Ook hij zegt 'er niet van overtuigd te zijn dat de dood ten gevolge van een natuurlijke oorzaak is ingetreden'. Niet dat hij zelf iets verdachts vindt, maar de 'waarnemend huisarts Van der Plas was

niet overtuigd geweest van een natuurlijke dood. Er is zeer plotse-
ling overleden. Mevrouw Van Wylick was pas zes weken geleden
getrouwd met een veel jongere man.' Omdat de 'doodsoorzaak on-
duidelijk is', vraagt hij een sectie aan 'om wurging of vergiftiging uit
te sluiten.'¹² Voor de sectie wordt de bekende patholoog-anatoom dr.
J. Zeldenrust (76 jaar, Gerechtelijk Laboratorium = NFI) van stal ge-
haald.

Op zondag 6 november om tien uur treedt hij aan. Na een uur
is de sectie afgerond. Ook hij vindt niets. Hij concludeert: 'Geen
sporen van uitwendig geweld, met name geen aanwijzing voor wur-
ging.'¹³ Het wachten is dan op het bloedalcoholgehalte van mevrouw
Van Wylick ten tijde van haar overlijden en op de resultaten van het
toxicologisch onderzoek.

Op diezelfde dag, omstreeks 16.00 uur, komt bij het politiebureau
aan de Van Leijenberghlaan een telefoontje binnen van de wacht-
commandant van het hoofdbureau.

Van Wylick zou zeer vermogend zijn geweest. Ze zou ongeveer
zes weken voor haar dood in het huwelijk zijn getreden met de
man die haar verpleegde, Dick van Leeuwerden. Het huwelijk
zou in het geheim zijn gesloten, zonder medeweten van de fami-
lieleden. Het zou een huwelijk zijn dat was gesloten in gemeen-
schap van goederen.

Dit voegt voor de politie twee nieuwe elementen aan de puzzel toe:
mevrouw Van Wylick zou vermogend zijn en het huwelijk zou in
gemeenschap van goederen gesloten zijn. De informatie over de
gemeenschap van goederen was tot dat moment slechts aan Dick
en de dochter bekend.¹⁴

De wachtcommandant heeft nog meer te vertellen:

Van Leeuwerden was de verpleger van een vrouw die in zijn bij-
zijn onder vreemde omstandigheden is overleden in Las Palmas,
Gran Canaria. Naar de omstandigheden zou door de politie on-
derzoek zijn ingesteld.

Dit is het Dribbel-verhaal. Hoe kwam het hoofdbureau aan dit verhaal? We weten dat niet. Mogelijk heeft iemand op het hoofdbureau gekeken of Dick al eerder met de politie in aanraking was geweest. De rechercheur die deze informatie te horen krijgt, kent het Dribbel-verhaal in elk geval nog niet. En zo wordt het plotselinge overlijden van mevrouw Van Wylick gekoppeld aan het plotselinge overlijden van mevrouw Dribbel, omdat Dick bij beide dames heeft gewerkt, en wellicht ook omdat bij beide zaken homo's zijn betrokken.

Deze informatie zet P.M. Damkat, hoofdinspecteur gemeentepolitie te Amsterdam, op scherp. Zijn rapport is de volgende ochtend, 7 november 1983, gereed.¹⁵ Hij beschrijft eerst de zaak-Dribbel: mevrouw Dribbel (83 jaar) is in december 1978 met haar chauffeur Joan Schlötjes (30 jaar) op huwelijksreis naar Las Palmas gegaan. Vijf dagen later was ze overleden. In het gezelschap verbleef ook – zo schrijft Damkat – ‘een man genaamd Dick van Leeuwerden, die als niet gediplomeerd verpleegkundige was meegegaan’. De familie van mevrouw Dribbel – deze keer zijn het twee neven die de erfenis dreigen mis te lopen – ervoeren de omstandigheden waaronder mevrouw Dribbel overleden was, als verdacht: haar dood was wel heel kort na het huwelijk met Schlötjes, en ze waren ook nog eens in gemeenschap van goederen getrouwd. De neven hadden daarom de officier van justitie te Amsterdam verzocht het overlijden te onderzoeken.

Na een beschrijving van de Dribbel-zaak legt Damkat in zijn rapport de verbinding met het overlijden van Van Wylick. Ook Van Wylick (72 jaar) is getrouwd met een veel jongere man, Van Leeuwerden (39). Ook Van Wylick is zeer vermogend. Ook Van Wylick is in gemeenschap van goederen getrouwd. Ook Van Wylick gaat op een huwelijksreis (naar het kuuroord Bad Neuenahr), waar ‘ze volgens familie en de arts ziek vandaan kwam’. En ook Van Wylick overlijdt kort na het huwelijk, in dit geval na zo'n zes weken. Damkat had nog kunnen toevoegen: en ook hier is er een familie die door een huwelijk in gemeenschap van goederen ruw wordt overvallen.

Damkat besluit dat er ‘gezien de overeenkomst in beide zaken een uitgebreid onderzoek in de zaak Van Wylick wordt ingesteld’. Hij verzoekt de officier van justitie in Amsterdam een gerechtelijk voor-

onderzoek tegen Van Leeuwen te openen. Tevens verzoekt hij de telefoons van Dick, van Henk (de rijinstructeur en klusjesman van Wylick, kennis van Dick) en Gerda (partner van Henk, kennis van Dick) af te laten luisteren. Aldus geschiedt.

In het proces-verbaal van relaas – dat is de bondige chronologische samenvatting van het verloop van het onderzoek aan het begin van het dossier – voegen de twee rechercheurs nog de homoseksualiteit van de verdachten als overeenkomst toe.¹⁶

Uit het onderzoek is gebleken dat zowel Van Leeuwen als Schlötjes homofiel zijn. Verder bleek dat Dribbel ziek was, en dat het volgens de artsen zeer onverstandig was om te gaan reizen en helemaal om naar een warm land te gaan.¹⁷

De achterliggende gedachte lijkt te zijn: je kunt misschien één keer als jonge homoseksueel toevallig bij een verdachte dood van een veel oudere, welgestelde dame aanwezig zijn geweest, maar dat kan geen twee keer. Zoveel toeval bestaat er niet. Of in termen van Paul van Sloten, forensisch rechercheur: ‘Natuurlijk gaat bij de politie de lamp op rood als je in twee op elkaar lijkende zaken eenzelfde persoon tegenkomt. Dat op zich is al super verdacht.’¹⁸ Tijdens Henks eerste verhoor windt een rechercheur er geen doekjes om: ‘Bij Dribbel ging het om een moord en Dick was daar niet te pakken geweest. Maar hij zou nu wel achter de tralies belanden.’¹⁹

Op 7 november, nadat hoofdinspecteur Damkat alles op een rijtje heeft gezet, gaat de politie direct aan het werk. Dick is de politie één keer te slim af geweest, dat zou hem geen tweede keer lukken. Dat legt een grote verantwoordelijkheid bij de politie. Die moet er alles aan doen om het bewijs rond te krijgen. Alle middelen zijn daarbij uit de kast gehaald.

Diezelfde 7 november nog worden, naast de dochter en de zoon, drie artsen gehoord: Van der Plas, de arts die ’s nachts was komen kijken, G. Verhoeff, de huisarts van mevrouw Van Wylick, die het laatste half jaar zes keer door Dick was opgeroepen,²⁰ en dr. P. Stevens, de internist van mevrouw Van Wylick, die haar elke twee, drie maanden voor controle zag, voor het laatst op 18 september. In de

processen-verbaal van die verhoren staat een zakelijk verslag over hun relatie met mevrouw Van Wylick en een bespreking van de voorgeschreven medicijnen. Hoe het feitelijk toeging, lezen we bij Stevens.

De rechercheurs waren nogal suggestief in hun vragen. Zo beeerden zij dat Van Leeuwerden enige jaren tevoren was afgereisd naar Tenerife met een bejaarde dame die hij verzorgde, tegen het advies van haar artsen. De dame zou nimmer zijn weergekeerd. Kortom, Van Leeuwerden was een louche baas die in herhalingen viel.²¹

Ook de vaste overtuiging van de rechercheurs was internist Stevens opgevallen: ‘De rechercheurs met wie ik het gesprek had, lieten er geen twijfel over bestaan dat vaststond dat de heer Van Leeuwerden mevrouw Van Wylick om het leven had gebracht.’²²

De volgende dag, 8 november, wordt Dick in de ochtend verhoord. Henk en zijn partner Gerda zijn ’s avonds aan de beurt. De processen-verbaal van deze verhoren zijn Dribbel-vrij. Maar uit de tap van een telefoontje van Dick aan zijn partner Johan weten we dat dat niet overeenkomstig de werkelijkheid was.²³ Dick werd wel degelijk met Dribbel geconfronteerd. Hijzelf werd uitgemaakt voor de ‘grootste homofiel’.

Gerda herinnert zich dat Dick werd ‘afgeschilderd als iemand die tot de homomaffia behoorde’. Hij was ‘een misdadiger, een crimineel’. De politie hamerde er ook op dat Dick ‘al eerder met de politie in aanraking was geweest: ze kenden hem wel. Hij was betrokken geweest bij de dood van een andere mevrouw en ze lieten foto’s zien van Schlötjes en van Dick.’ De politie waarschuwt Gerda dat zij en Henk ‘meer selectief moesten zijn bij het kiezen van hun vrienden.’²⁴

Henk is op soortgelijke manier benaderd.²⁵ Hij erkent dat de suggesties van de politie hem niet in de koude kleren zijn gaan zitten. Gerda en hij ‘zijn gaan twijfelen in de zin van “Zou Dick haar wat hebben aangedaan?”’²⁶

Via de eerste pagina van het dossier bereikt het Dribbel-verhaal ook mr. S. Slagter, voorzitter van de rechtbank die Dicks zaak be-